

## Ο καθηγητής Ε. Νικολαΐδης για τα ΑΕΙ



Του Ε. Νικολαΐδη\*

**Από το "ροκάνισμα" των αρχών, στο επιχείρημα για την αναίρεσή τους**

**Διάλογος για τις αλλαγές στα ΑΕΙ**

**Απάντηση στο άρθρο του κ. Φιλαλήθη: «Σκέψεις για ένα Πανεπιστήμιο χωρίς στεγανά»**

Το άρθρο του κ. Φιλαλήθη, στο οποίο διατυπώνει τις σκέψεις του «για ένα Πανεπιστήμιο χωρίς στεγανά» αποτελεί ασφαλώς συμβολή στον διάλογο σχετικά με το ζήτημα των αλλαγών στη λειτουργία των Α.Ε.Ι. Στην απάντησή μου θα ήθελα να εστιάσω σε ένα βασικό πρόβλημα του κειμένου που αφορά, κατά τη γνώμη μου, αναντιστοιχίες μεταξύ διαπιστώσεων, επιχειρημάτων και προτάσεων.

Αρχικά, εκθειάζει, και ορθώς, το ν.1268/82 γιατί «...έδωσε στα πανεπιστήμια μια νέα νιοή: Καταργώντας τα στεγανά της μέχρι τότε Έδρας, άνοιξε τα Πανεπιστήμια σε επιστήμονες που τα ανανέωσαν και

εκσυγχρόνισαν την εκπαίδευση και την έρευνα». Μετά, όμως, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «... αυτός ο Νόμος έχει πλέον εξαντλήσει τα όρια του και έχει γεράσει».

Θα περίμενε κανείς η διαπίστωση για το τέλος ενός νόμου-πλαisiού, να προκύπτει από επιχειρήματα που να αποδεικνύουν ότι έχουν ξεπεραστεί οι αρχές και οι αξίες στις οποίες αυτός ο νόμος στηρίζεται. Όπως είναι γνωστό οι βασικές αρχές του ν. 1268/82 είναι η ακαδημαϊκή ελευθερία και την έρευνα, η πλήρης αυτοδιοίκηση και η υποχρέωση του κράτους να επιχορηγεί τα Α.Ε.Ι. Στο κείμενο του κ. Φιλαλήθη δεν φαίνεται να αμφισβητούνται ρητώς αυτές οι αρχές. Απονευρώνονται όμως εμμέσως. Αυτό που κάνει ο κ. Φιλαλήθης είναι να επικαλείται δευτερεύουσας σημασίας θέματα (αυτά που αφορούν έξωθεν παρεμβάσεις και ατέλειες στην εφαρμογή), για να καταλήξει όμως σε προτάσεις που ανατρέπουν τη φιλοσοφία του ν.1268/82. Αυτό βέβαια, αν μη τι άλλο, συνιστά λογικό άλμα.

Τα επιχειρήματα που επικαλείται ο κ. Φιλαλήθης τα κατατάσσει σε δύο κατηγορίες: α. Στη «χαμένη αυτοτέλεια» και β. στις «στρεβλώσεις στην εφαρμογή του Νόμου».

A.

Στο κείμενο διαπιστώνεται ότι «...η αυτοτέλεια που δίνει το άρθρο 16 του Συντάγματος στα Πανεπιστήμια, έχει στην ουσία της περιοριστεί από τρεις παράγοντες»:

- «Οι τροπολογίες ...[οδήγησαν σε] υπαναχωρήσεις από την αρχική προοδευτική του φιλοσοφία»,
- «Οι συνεχείς προσφυγές στο Συμβούλιο Επικρατείας περιόρισαν το «πλαίσιο» σε ένα αυστηρό νομικό καθεστώς...»
- «Ο προκαταρκτικός έλεγχος από το Ελεγκτικό Συνέδριο περιόρισε την ευχέρεια των Πανεπιστημίων να διαχειρίζονται τους πόρους που διαθέτουν με τρόπο που να καλύπτει τις πραγματικές τους ανάγκες...».

Από τη διάγνωση περί «χαμένης αυτοτέλειας», στην οποία οδήγησαν κυρίως οι έξωθεν-κυβερνητικές παρεμβάσεις, ο κ. Φιλαλήθης δεν συνάγει το συμπέρασμα ότι πρέπει να θωρακίσουμε την αυτοτέλεια, αλλά ουσιαστικά να την εγκαταλείψουμε. Ωστόσο, δεν είναι αντιληπτό πώς το προτεινόμενο από τον κ. Φιλαλήθη «Συμβούλιο», το οποίο θα είναι «όργανο εποπτείας και ελέγχου», που «θα γνωμοδοτεί για όλα τα σημαντικά θέματα» και στο οποίο «ένα ποσοστό θα είναι άτομα εκτός Πανεπιστημίου», θα θεραπεύσει τον περιορισμό της αυτοτέλειας που προκάλεσαν οι ανωτέρω τρεις παράγοντες. Πώς είναι δυνατόν τα μέλη Δ.Ε.Π. που δεν είναι σε θέση να διαφυλάξουν την αυτοτέλεια του πανεπιστημίου από εσωτερικούς, αλλά κυρίως εξωτερικούς κινδύνους, να βρουν εξωπανεπιστημιακές προσωπικότητες και να τους αναθέσουν αυτό το έργο, οι οποίες μάλιστα θα το φέρουν εις πέρας;

Επίσης δεν είναι αντιληπτό πώς θα ενισχυθεί η αυτοτέλεια των Α.Ε.Ι. με την προτεινόμενη «ολογάρθμη» Σύγκλητο, από την οποία θα έχουν αποκλειστεί όχι μόνο οι Πρόεδροι των Τμημάτων, αλλά και οι εκπρόσωποι των Σχολών, εκ περιτροπής εκλεγμένοι από τις Γ.Σ. των Τμημάτων και από χαμηλότερες βαθμίδες του Δ.Ε.Π. Ακατανόητο είναι επίσης πώς μια τέτοια Σύγκλητος, της οποίας θα έχει δραστικά περιοριστεί η δημοκρατική βάση

και ο άμεσος «από τα κάτω» έλεγχος, θα λειτουργεί καλύτερα από τη σημερινή, η οποία «... αντί να είναι όργανο στρατηγικής και ακαδημαϊκού σχεδιασμού και ελέγχου του Πανεπιστημίου, έχει καταλήξει να είναι ένα όργανο διεκπεραίωσης διοικητικών θεμάτων...». Εκτός, βέβαια, εάν θεωρηθεί η συγκέντρωση της εξουσίας προς τα υψηλότερα ακαδημαϊκά αξιώματα, ως μόνη εγγύηση για την εκπλήρωση του στρατηγικού ρόλου της Συγκλήτου.

B.

Όσον αφορά τις στρεβλώσεις από την εφαρμογή του ν.1268/82 ο κ. Φιλαλήθης αναφέρεται μεταξύ άλλων στο άσυλο και στη φοιτητική συμμετοχή (συνδιοίκηση). Ασκεί κριτική, προκειμένου να αποδείξει ότι ο νόμος είναι παρωχημένος, χωρίς να παίρνει θέση για το πού ακριβώς οφείλονται τα προβλήματα και πώς θα θεραπευθούν. Για το πρώτο ζήτημα, φαίνεται να λησμονεί ότι οι τροποποιήσεις που επέφερε στις σχετικές διατάξεις η προηγούμενη ηγεσία του υπουργείου Παιδείας, έχουν ήδη περιορίσει χωροταξικά την ισχύ του ασύλου στους χώρους διδασκαλίας και έχουν συρρικνώσει τον ορισμό του (προστασία του δικαιώματος στη μάθηση για τους φοιτητές, και του δικαιώματος στην εργασία για τους διδάσκοντες), διευρύνοντας έτσι, θεωρητικά, τις δυνατότητες πρόσκλησης της «δημόσιας δύναμης». Εξάλλου, πάντα ο νόμος προσδιόριζε τα βαριά αδικήματα για τα οποία δεν χρειάζεται καμία πρόσκληση για να επέμβει η αστυνομία. Το ότι δεν «αξιοποιούνται» οι δυνατότητες που παρέχει ο ισχύων νόμος για την άρση του ασύλου, είναι προφανώς άλλης τάξης ζήτημα, που δείχνει και την πολυπλοκότητα του προβλήματος. Το να αποδίδονται συλλήβδην και άμεσα στις νομικές διατάξεις πρακτικές που έχουν πολύ ευρύτερα και σύνθετα αίτια, είναι ο εύκολος δρόμος. Εξίσου εύκολο είναι να εξισώνεται η φοιτητική συμμετοχή συνολικά, ως θεσμός, με συμπεριφορές που στην πράξη όντως απειλούν την αυτοτέλεια, αλλά έχουν πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: εκείνα της «συναλλαγής» μεταξύ εκπροσώπων των ισχυρών φοιτητικών παρατάξεων και υψηλών στελεχών της ακαδημαϊκής κοινότητας. Εντοπίζονται, δηλαδή, εκεί που διακυβεύεται πραγματικά η εξουσία, όπως ορθά αφήνει να διαφανεί, χωρίς ωστόσο να το λέει ρητά, η περιγραφή του συναδέλφου. Δίχως την ιεράρχηση των προβλημάτων, απλουστευτικές γενικεύσεις περί εισβολής της κεντρικής πολιτικής στην ακαδημαϊκή ζωή δια των φοιτητικών οργανώσεων, καταλήγουν, αθέλητα ασφαλώς, να καθιστούν «πρόβλημα» προς επίλυση την ίδια τη δημοκρατική αρχή της φοιτητικής συμμετοχής που ο νόμος εξασφαλίζει.

Μεταξύ των προβλημάτων και «στρεβλώσεων» που αναφέρει ο συνάδελφος, είναι και ότι «...η πλήρης ανεξαρτησία των Τμημάτων δημιούργησε νέα στεγανά». Με αυτό το επιχείρημα, συναινεί στην «κατάργηση της ταύτισης Τμήματος και Πτυχίου», στην ένταξη των φοιτητών σε «ευέλικτα» Προγράμματα Σπουδών, που θα οργανώνονται σε επίπεδο Σχολής, και, εν τέλει στη χορήγηση πτυχίων από τη Σχολή. Όμως η ακαδημαϊκή αυτοτέλεια του Τμήματος, το οποίο αντιστοιχεί σε έναν οριοθετημένο επιστημονικό κλάδο, δεν είναι μία από τις «... στρεβλώσεις στην εφαρμογή του Νόμου», είναι βασική αρχή που διέπει σήμερα, και πρέπει να διέπει, το πανεπιστήμιο. Εξάλλου, είναι η αρχή πάνω στην οποία βασίστηκε εν πολλοίς ο εκσυγχρονισμός του ελληνικού πανεπιστημίου μετά τη Μεταπολίτευση.

Η αναβάθμιση του Τμήματος, από απλή υποδιάρθρωση-κατεύθυνση εντός της ενιαίας Σχολής, σε θεμελιακή διοικητική-ακαδημαϊκή μονάδα ήταν ένα από τα δύο κεντρικά θεσμικά μέτρα που εισήγαγε ο ν.1268/1982 ώστε να πετύχει εκείνο για το οποίο ρητά τον επαινεί ο κ. Φιλαλήθης: για να καταργήσει το παρωχημένο και «αυταρχικό» καθεστώς της Έδρας, όπως πολύ ορθά το αποκαλεί. Το άλλο θεσμικό μέτρο ήταν η δημιουργία ενιαίου και εσωτερικά διαβαθμισμένου σώματος διδασκόντων (Δ.Ε.Π.), οι οποίοι έχουν ίσο δικαίωμα στην αυτόνομη διδασκαλία και, ακριβώς μέσα στο αποφασιστικό όργανο της Γ.Σ. του Τμήματος, έχουν ίσο λόγο, ανεξάρτητα από τη βαθμίδα στην οποία ανήκουν. Η ουσιαστική, λοιπόν, άρση της ακαδημαϊκής αυτοτέλειας των Τμημάτων, σε συνδυασμό με τις ριζικές αλλαγές στο ισχύον καθεστώς του Δ.Ε.Π. που εισάγει το «κείμενο διαβούλευσης» (μετατροπή των λεκτόρων σε ειδική κατηγορία διδασκόντων εκτός Δ.Ε.Π. και με μειωμένα καθήκοντα, άρση της δυνατότητας μονιμοποίησης των επικούρων), δεν είναι τίποτα άλλο από μια ιδιότυπη επαναφορά της «αυταρχικής» Έδρας. Όμως ο συνάδελφος αποφεύγει να θίξει το κρίσιμο ζήτημα αλλαγών στο Δ.Ε.Π., το οποίο έχει έντονα επικριθεί από όλα τα συλλογικά κείμενα πανεπιστημιακών που τοποθετήθηκαν δημόσια απέναντι στο «κείμενο διαβούλευσης».

Σε προφανή, λοιπόν, αντίφαση με την απόρριψη του παλαιού θεσμού της Έδρας, ο κ. Φιλαλήθης εκφράζει τη δυσφορία του, επειδή κατά τον ισχύοντα νόμο, όπως αναφέρει, «...κανένα άλλο πανεπιστημιακό όργανο [πλην του Τμήματος] δεν μπορεί να παρέμβει ούτε στο περιεχόμενο και στην οργάνωση των σπουδών ούτε στα κριτήρια και στη διαδικασία εκλογής και εξέλιξης των μελών Δ.Ε.Π.,...». Έτσι, η ακαδημαϊκή αυτοτέλεια των Τμημάτων ονομάζεται «στεγανό» και προτείνεται η άνωθεν δυνατότητα παρέμβασης στο περιεχόμενο και το πρόγραμμα σπουδών, καθώς και στην εκλογή και εξέλιξη των μελών Δ.Ε.Π. Ακολουθώντας έμμεσα τη λογική του «κείμενου διαβούλευσης», ο κ. Φιλαλήθης υποστηρίζει τον περιορισμό των Τμημάτων «... σε θέματα οργάνωσης, προγραμματισμού και συντονισμού της εκπαίδευσης και της έρευνας...», ενώ επεκτείνει αυτή τη λογική και στα εκλεκτορικά σώματα (την ευθύνη για τη συγκρότησή τους θα έχει, προφανώς, η Σχολή αφού τα Τμήματα περιορίζονται σε οργανωτικά ζητήματα): «απαιτείται», γράφει, «και η δημιουργία ενός Πανελληνίου δευτεροβάθμιου οργάνου για την επανεξέταση και αναπομπή αμφισβητούμενων κρίσεων, ανά ευρύ επιστημονικό πεδίο». Η ύπαρξη ενός τέτοιου θεσμού εκ προοιμίου θέτει εν αμφιβόλω το επιστημονικό κύρος των εκλεκτορικών σωμάτων. Κυρίως, όμως, η λειτουργία του θα προκαλέσει περισσότερα προβλήματα από όσα θα μπορούσε να επιλύσει, ιδιαίτερα στην ελληνική πραγματικότητα, όπου δεκάδες υποψήφιοι συναγωνίζονται για μια θέση Δ.Ε.Π.: εάν, πέρα από τα αυστηρώς τυπικά-νομικά ζητήματα που σήμερα κρίνει το Συμβούλιο της Επικρατείας, ανοίξει ο

δρόμος προσβολής του επιστημονικού μέρους των κρίσεων και εκλογών μελών Δ.Ε.Π., είναι προφανές ότι θα παραχθεί σωρεία αμφισβητήσεων για την πλειονότητα των κρίσεων. Καμία απόφαση εκλεκτορικού δεν θα είναι επί της ουσίας διασφαλισμένη.

Στην ίδια λογική, τέλος, υποστηρίζεται ότι και αυτά τα Προγράμματα Σπουδών (που θα προσφέρονται από τη Σχολή), θα πρέπει «να πιστοποιούνται από ένα εξωτερικό όργανο». Εύλογα αναρωτιέται κανείς πώς συμβιβάζονται όλες οι παραπάνω θέσεις του συναδέλφου, με την αφετηριακή του κριτική στη «χαμένη αυτοτέλεια» των Α.Ε.Ι.

Απορίες εγείρουν, όμως, και οι κρίσεις του άρθρου περί του «κειμένου διαβούλευσης». Η αντισυνταγματικότητα των προτάσεων του κειμένου αναφέρεται ως κύρια πηγή των αντιδράσεων από τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας. Ωστόσο, κεντρικά θέματα που συγκροτούν την αιτίαση της αντισυνταγματικότητας - εκείνα που παραβιάζουν τον αποκλειστικά δημόσιο χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης και την ιδιότητα των πανεπιστημιακών ως δημόσιων λειτουργιών, παραλείπονται και τονίζονται τα πιο εμφανή σημεία που παραβιάζουν την πλήρη διοικητική αυτοτέλεια. Κι αυτά, ωστόσο, εν τέλει παρακάμπτονται, με το επιχείρημα ότι οι σχετικές προτάσεις «...αποτελούν έναυσμα προβληματισμού». Προς τι όμως ο προβληματισμός για δοκιμασμένες αρχές στη λειτουργία του πανεπιστημίου;

Στην ίδια ενότητα του κειμένου υποκινούνται συνειρμοί με το αξιωματικό επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο ό,τι αλλάζει είναι καλό: έτσι, όσοι είναι υπέρ των (οποιοδήποτε) αλλαγών είναι οι προοδευτικοί, ενώ όσοι αντιδρούν (ανεξαρτήτως αν υπερασπίζονται αρχές και αξίες) είναι οι συντηρητικοί. Επιπλέον, η λανθάνουσα διάκριση σε «προοδευτικούς» - «συντηρητικούς» ενισχύεται με μια άλλη παράλληλη αντίθεση-ιεραρχία: την υπεροχή όσων πανεπιστημιακών έχουν «...εκπαιδευτεί και εργαστεί στο εξωτερικό...», οι οποίοι εμμέσως συγκαταλέγονται στους «προοδευτικούς», έναντι των υπολοίπων που αποδίδονται στο άλλο σκέλος της αντίθεσης. Από τις ιεραρχήσεις αυτές συνάγεται, άλλωστε, η επίσης αυθαίρετη υπόθεση ότι όλοι όσοι έχουν εκπαιδευτεί και εργαστεί στο εξωτερικό συμφωνούν με τις προτεινόμενες αλλαγές! Αναφέρει συγκεκριμένα, ο συνάδελφος: «Η κατάσταση είναι γνωστή σε όλους: Σε αυτούς που ζητούμε να λειτουργούν τα Πανεπιστήμια μας όπως αυτά στα οποία έχουμε εκπαιδευτεί και εργαστεί στο εξωτερικό αλλά και σε αυτούς που υποστηρίζουν ότι δεν πρέπει να αλλάξουν ριζικά τα πράγματα». Από το σημείο αυτό έως τους ξένους Πρυτάνεις, τους ξένους εκλέκτορες, τους ξένους αξιολογητές και τους ξένους συμβούλους, ίσως να μην είναι μεγάλη η απόσταση.

Ούτε η χρηματοδότηση μένει στο απυρόβλητο καθώς ανατίθεται στην Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Α.ΔΙ.Π.), για την οποία μαθαίνουμε ότι «...έχει ήδη κερδίσει την εμπιστοσύνη της ακαδημαϊκής κοινότητας, εξασφαλίζει την αμεροληψία και την προστασία από πάσης φύσεως πολιτικές παρεμβάσεις». Αν υποτεθεί ότι έτσι έχουν τα πράγματα για την Α.ΔΙ.Π, τότε γιατί δεν περιμένει η κυβέρνηση την ολοκλήρωση της αξιολόγησης των Α.Ε.Ι. ώστε να χρησιμοποιήσει τα τόσο έγκυρα και αντικειμενικά, κατά την άποψη αυτή, στοιχεία και συμπεράσματα της Α.ΔΙ.Π.; Σε ποιες διαπιστώσεις της Α.ΔΙ.Π στηρίζεται το «κείμενο διαβούλευσης»; Σε καμία, απολύτως.

Εν κατακλείδι, θεωρώ ότι από το κείμενο του κ. Φιλαλήθη δεν προκύπτει κανένας λόγος για την αναθεώρηση των βασικών διατάξεων που συγκροτούν τη φιλοσοφία του ν. 1268/82 (αυτοτέλεια και αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων, υποχρέωση του κράτους να τα επιχορηγεί). Συνεπώς οι προτάσεις που διατυπώνονται δεν θεμελιώνονται σε κάποιο έλλειμμα στις αρχές και αξίες του εν λόγω νόμου, αλλά προκύπτουν αφενός από δευτερεύουσας σημασίας δυσλειτουργίες, και αφετέρου από αντιλήψεις που διέπουν ένα εντελώς διαφορετικό «πανεπιστήμιο». Ένα «πανεπιστήμιο» υπό επιτήρηση και αμφισβήτηση από «προσωπικότητες» και «αξιολογητές», χρηματοδοτούμενο υπό όρους, με υπερσυγκεντρωμένη την εσωτερική εξουσία, με Τμήματα που θα έχουν διεκπαιρευτικές αρμοδιότητες.

Οι δυσλειτουργίες που έχουν προκύψει από την εφαρμογή του νόμου και των τροποποιήσεών του, αλλά και τα όντως υπαρκτά προβλήματα του πανεπιστημίου οφείλουμε να τα αντιμετωπίσουμε με διαδικασίες οι οποίες αντιστοιχούν στο μέγεθος και την κρισιμότητα του θέματος. Θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η κυβέρνηση, τόσο με το «κείμενο διαβούλευσης» όσο και με τη διαδικασία εξπρές που έχει επιλέξει, δεν αποβλέπει στην ενδυνάμωση του πανεπιστημίου αλλά στη συρρίκνωση, την υποβάθμιση και τον έλεγχο του. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που έχει απορριφθεί σχεδόν από το σύνολο της πανεπιστημιακής κοινότητας ακόμη και ως βάση διαλόγου.

Υ.Γ. Για πληρέστερη ανάλυση όσον αφορά το «κείμενο διαβούλευσης», αλλά και θέσεις για το πλαίσιο λειτουργίας των Α.Ε.Ι., βλ. στην απόφαση της Γ.Σ. του Ενιαίου Φορέα Διδασκόντων της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών:

[ftp://ftp.soc.uoc.gr/efd/Apofasi\\_GS\\_EFD\\_SXOLIS\\_KOINONIKON\\_EPISTHMON\\_23\\_11\\_2010.pdf](ftp://ftp.soc.uoc.gr/efd/Apofasi_GS_EFD_SXOLIS_KOINONIKON_EPISTHMON_23_11_2010.pdf)

\* Ο Ευάγγελος Νικολαΐδης είναι επίκουρος καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης